

Zielone miasto – socjalna utopia?

‘The Green City’ – an social utopia?

Streszczenie

„Zielony to więcej niż kolor. To filozofia” – to hasło firmy Benetton używane m. in. na jej torbach do pakowania produktów. Zielony kolor i zieleń to w ogóle swoisty zamiennik idei zrównoważonego rozwoju w odniesieniu do kształtowania przestrzeni miejskiej. Jednocześnie, wpisujący się w definicję rozwoju zrównoważonego i ograniczający jej rozumienie poprzez instrumentalne traktowanie już istniejących terenów zielonych (szczególnie drzew). Stąd miasto, narażone – z jednej strony, ze względu na tendencję do skupiania ludności – na przeludnienie, a z drugiej – na wyludnienie, (poprzez odpływ mieszkańców na tereny podmiejskie właśnie ze względu na dostęp do środowiska przyrodniczego) jako „zielone miasto” staje się swoistą utopią społeczną. Opis przykładowych działań dotyczących zieleni i wody w przestrzeni miejskiej (i porównanie sposobu podejścia do zasobów przyrodniczych miast) staje się podstawą do rozważań na temat teraźniejszości i przyszłości miasta jako formy urbanistycznej.

Abstract

‘Green is more than a color. It is a philosophy.’ – the Benetton marketing slogan used among others on the firm’s bags. Green color and greenery build nowadays a specific interchange for the idea of sustainable development when related to the creation of the urban space. At the same time, this includes the definition of sustainable development and excludes its understanding through instrumental use of already existing green areas (especially trees). So a city, subjected to overcrowding (because of concentration caused mainly by migration), and on the other hand – to depopulation (through the migration to suburban areas in want for the nature’s proximity), as a ‘green city’ is becoming a social utopia. A description of exemplary dealings with greenery and water resources in urban space (and a comparison of the methods and attitudes to natural urban resources) starts a consideration process of the present and the future of a city as an urban form.

Słowa kluczowe: „zielone miasto”, system, ekosystem, przestrzeń miejska, społeczność, idea zrównoważonego rozwoju
Key words: ‘green city’, system, ecosystem, urban space, community, sustainable development

*“W miejskim krajobrazie z asfaltu, betonu, stali, i szkła, nadmiar przyrody może być postrzegany jako znajdujący się w nieładzie, a nawet nieużyteczny, jako coś co można zredukować do kilku starannie trzymowanych ogrodów i drzew. (...) Zamiast starać się zoptymalizować obfitość natury, automatycznie usiłujemy ją usunąć. Dla wielu z nas przyzwyczajonych do świata kontrolowanego, przyroda w swoim stanie nieokiełznanym nie jest ani miejscem przyjaznym ani przyjemnym”.*¹

“Zielony” jako filozofia traktowania przestrzeni

Przyroda jako element społecznej wyobraźni zawsze stanowiła istotny element jej historii. Ale w procesach historycznych postawa wobec przyrody i jej roli w przestrzeni miejskiej ulegała nieraz przeciwnym wręcz zmianom.

Idea postrzegania miasta jako ekosystemu pojawia się w połowie lat 1970.. Jej prawdziwa implementacja w proces planistyczny ciągle następuje, nawet jeśli prawnie nakazaną i nadrzędną zasadą działania stanowi zasada zrównoważonego rozwoju. Postrzeganie organizmu miejskiego jako nie tylko przestrzeni zabudowanej ale systemu podlegającego procesom naturalnym, co

*“In a city landscape of asphalt, concrete, steel, and glass, nature’s excess may be considered messy, even useless, something to be limited to a few carefully sculpted gardens and trees. (...) Instead of trying to optimize nature’s abundance, we automatically try to get it out of way. For many of us used to a culture of control, nature in its untamed state is neither familiar nor a welcoming place.”*¹

‘Green’ as a philosophy of space

Nature as an element of public imagination maintains its role throughout the history of the mankind. But there are different stages and different positions taken toward the nature and its role in the human urban space.

The idea to understand a city as an eco-system emerged in late 1970. Its implementation into real understanding in urban planning is still not finished, even with the general application of sustainable development as an superior notion and legal rule. The novelty to see an urban organism not only as an built environment but a system underlying the rhythm of the natural processes which seemed unique to the nature, is still foreign for many people and professionals likewise. It is the more astonishing because already Jane Jacobs in her well-known and groundbreaking book “The Death and Life of Great

wydawałoby się właściwe jedynie przyrodzie, jest nadal obca wielu laikom, jak i profesjonalistom. Dziwi to tym bardziej, że już Jane Jacobs w jej znanej i znaczącej książce „The Death and Life of Great American Cities” pisała o powiązaniach sieciowych obejmujących dzielnice ożywiających miasto i obszarach granicznych dużych jednostek funkcjonalnych, której mogą zatrzymywać wzrost i być szkodliwe w przestrzeni miejskiej.² Jacobs pisała także, że “parki nie są abstrakcjami, ani automatycznie nie gromadzą zalet ani nie dodają otuchy, tak jak nierzeczywiste nie są chodniki. Nie oznaczają niczego nie powiązanego z rzeczywistym praktycznym użytkowaniem, i dlatego nie znaczą więcej niż rzeczywiste istnienie – na dobre i złe – w obrębie dzielnic i funkcje z nimi powiązane.³ Zaskakująco Jane Jacobs postrzega parki jako potencjalnie nudne i nieatrakcyjne. Podkreśla ona wypełnienie ich różnymi funkcjami i atrakcjami, inaczej będą przeszkodą przestrzenną a nie atrakcją. Parki powinny stanowić element sieci ulicznej.⁴ Ich obszary graniczne powinny być powiązane z terenami otaczającymi miasto by przyciągać użytkowników. Tętniące życiem ulice powinny być zazielenione by spacer były bardziej komfortowy i ulica stanowiła przyjazne życie miejskiemu środowisku. Taki sposób widzenia sugeruje wizję terenów zielonych jako ekosystemu powiązanych węzłów i korytarzy ekologicznych. A to czyni tę wizję bardzo współczesną. Dzieje się tak ponieważ zazielenianie miast jest współcześnie postrzegane jako swoisty przymus i stało się modnym elementem myślenia o komforcie użytkowania przestrzeni, mającym znaczące oddziaływanie społeczne. Współczesne myślenie o zieleni miejskiej podkreśla znaczenie systemu i całościowe podejście do przestrzeni. Tak więc miasta podejmują działania dla wprowadzania tak wielu zielonych obszarów jak to tylko możliwe (Il. 1 – 3). Przynosi to różne efekty i ma różną intensywność. To co jest często niedoceniane to struktura przestrzenna zarówno centrum, jak i terenów obrzeżnych miasta. Dość rzadko dla poprawienia efektów komfortu użytkowania przestrzeni stosowany jest związek typologii zabudowy i występującej na

American Cities” has written about district reaching networks which enliven the city and border areas of massive single uses which could decline the growth and be detrimental.² Jacobs writes also that ‘[c]ity parks are not abstractions, or automatic repositories of virtue or uplift, anymore than sidewalks are abstractions. They mean nothing divorced from their practical, tangible uses, and hence they mean nothing divorced from tangible effects on them – for good or for ill – of the city districts and uses touching them.’³ Unexpectedly Jacobs perceives park areas as possible dull and unattractive city spaces. She stresses the necessity of diverse functions and attractions, otherwise the park space is more a nuisance as a win. Parks should be a part of a street fabric.⁴ Their borders should be connected with adjacent areas to attract people. The lively streets should be lined with trees to make walking more comfortable and more desirable as urban habitat. So such point of view could suggest a vision of green areas as a connected ecosystem with junctions and corridors. And this makes this vision very up-to-date. Because the greening of the cities is nowadays seen as a must and became fashionable as the idea of the comfort of the space plays ever greater role in the society. Also the contemporary approach to the urban green areas stresses the meaning of the system and holistic approach to the space. So the cities make attempts to implement as many green areas and connections as possible (Il. 1-3). With various results and different intensity. What is often underestimated is the role of the structure of the land patterns in the center, but especially in the fringe areas. Rarely the connection between different building typologies and different types of plants is consciously used to enhance the effect of the greenery on the comfort of the space use. In the city structure not only park areas but especially often neglected fringe areas play important part in the cities greenery systems.

A green transformation of a postindustrial city.

The case of the city of Łódź.⁵

The city of Łódź makes a good example of the attempts to make a city a green space, but not necessarily a good working green system. (Il. 4, 5, 6) The urban history shows different approaches in realized structures but

Il. 1. Paryż, Francja. Widok na Sekwanę, bulwary nadbrzeżne i ogród Muzeum du Quai Branly. Fot. R. Mikielewicz, 2010

Ill. 1. Paris, France. View over river Seine, boulevards and the Museum du Quai Branly Garden. Photo: R. Mikielewicz, 2010

Il. 2. Paryż, 2010 Muzeum du quai Branly, roślinność ogrodu w stylu ekologicznym Fot. R. Mikielewicz, 2010

Ill. 2. Paris, France. Museum du Quai Branly, the museum’s garden greenery kept in an ecological style. Photo: R. Mikielewicz, 2010

* Dr inż. arch. Renata Mikielewicz, Instytut Architektury i Urbanistyki, Wydział Budownictwa, Architektury i Inżynierii Środowiska, Politechnika Łódzka / dr inż. arch. Renata Mikielewicz, Institute of Architecture and Town Planning, Faculty of Civil Engineering, Architecture and Environmental Engineering, Technical University of Łódź, renata.mikielewicz@p.lodz.pl

II. 3. Paryż. 2010 Promenade Planteé Fot. R. Mikielwicz, 2010
 III. 3. Paris, France. Promenade Planteé, an implementation of an ecological corridor and a flaneur mile into a dense city center texture. Photo: R. Mikielwicz, 2010

takim obszarze roślinności. W strukturze miasta nie tylko parki, ale dość często zaniedbane tereny obrzeżne pełnią ważną funkcję w systemie zieleni.

Zielona transformacja miasta poprzemysłowego. Przypadek Łodzi⁵

Łódź jest dobrym przykładem miasta próbującego stać się zieloną przestrzenią, ale niekoniecznie dobrze funkcjonującym zielonym systemem. (II. 4, 5, 6) Historia miasta pokazuje zróżnicowane podejście do planowania terenów zieleni w mieście i na jego obrzeżach. Specyficzny rozwój dyktowany istnieniem przemysłu włókienniczego prowadził do powstania zróżnicowanych niepowiązanych systemowo terenów zielonych i to niezależnie od istnienia wielu dolin rzecznych przecinających teren miasta. Szybki rozwój miasta przyczynił się do jego specyficznego charakteru urbanistycznego. W granicach miasta wciąż jest duży odsetek terenów niezabudowanych o różnorodnym charakterze. Strefę obrzeżną Łodzi odróżnia od innych miast większa gęstość struktury przestrzennej (wymiały bloków urbanistycznych i sieć drożna) terenów obrzeżnych niż centralnych obszarów miasta.

II. 4. Paryż 2010 Bulwar de Charonne, widoczna segregacja ruchu, wjazd na wydzieloną ścieżkę rowerową, środkowa aleja dla pieszych Fot. R. Mikielwicz, 2010
 III. 4. Paris, France. Boulevard de Charonne, visible transport segregation: a start of a separated bicycle road, the middle part is meant for pedestrians. Photo: R. Mikielwicz, 2010

II. 5. Łódź, ulica Piotrkowska – główna oś miasta w świadomości mieszkańców miasta w ogóle pozbawiona zieleni wysokiej – pojedyncze drzewa na odcinku pomiędzy ulicami Zamenhoffa i Andrzeja Struga. Zdjęcie archiwalne, po ostatniej wymianie nawierzchni i mebli miejskich na Piotrkowskiej posadzono w równych odstępach platany (pierwotnie wprowadzone klony nie wytrzymały pierwszej zimy). Fot. R. Mikielwicz, 2007
 III. 5. Łódź, Piotrkowska street – the main axis of the city with solitary trees between Zamenhoff and Andrzej Strug streets. Archive photograph, after last resurfacing of the street the city planted plane trees (originally planted maples did not survived the first winter). Photo: R. Mikielwicz, 2007

also different approaches in the urban planning of the green areas in and around the city center. The unique industrial development history of the city resulted in a strange mix of many green spaces lacking an systematic pattern visible in the city structure and this apart from the numerous river valleys intersecting the urban fabric of the city.

Łódź, a big postindustrial city in Poland, has a unique urban characteristic due to its rapid development. Open areas build a fringe around the dense city center still in the city proper. The city developed its own land patterns (with different greenery characteristics) in the outskirts areas. What distinguishes Łódź fringe from other cities is greater density of space structure (urban block dimensions and the street network) in the outskirts then in the city center. In 1821, with an arbitrary decision of the Polish government under Russian rule, together with a significant number of other settlements, Łódź - a medieval rural town with not more than 100 inhabitants - started its career as one of the largest textile industry European centers. From the beginning of the industrial growth the city integrated various planning schemas - from early, classical plan of the so called New Town (1821) to modernistic housing estates after I World War; from mass housing

II. 6. Łódź, rynek zespołu pofabrycznego Manufaktura (kompleks rozrywkowo-handlowy). Zdjęcie archiwalne. Grusza, jedyne drzewo na ogromnym rynku, które przetrwało przebudowę fabryki, a kilka lat później uschło (bezpośrednią przyczyną była najprawdopodobniej zamontowana bezpośrednio na pniu iluminacja bożonarodzeniowa). Fot. R. Mikielwicz, 2007
 III. 6. Łódź, the square of the postindustrial commercial and cultural center Manufaktura. Archive photograph. A pear tree, the only tree in the vast space of the square, which survived the conversion of the factory, but has withered after few years (the immediate cause was probably the seasonal illumination mounted on the tree trunk). Photo: R. Mikielwicz, 2007

Karierę miasta jako centrum przemysłu włókienniczego rozpoczęła decyzja rządu Królestwa Kongresowego w 1821 roku. Łódź miała wtedy niewielu ponad 100 mieszkańców i wiejski, małomiasteczkowy charakter. Od początku przestrzeń miasta tworzyły zróżnicowane przestrzennie jednostki – od Nowego Miasta na planie klasycystycznym po osiedla modernistyczne, a później wielkopłytowe osiedla okresu powojennego, dziś uzupełniane przez grodzone deweloperskie osiedla. Istnienie licznych rzeczek i strumieni warunkowało lokalizację przemysłu i powstanie przemysłowej Łodzi.

Lokalizacja Nowego Miasta a później osady przemysłowej Łódka (1825) zdeterminowało dzisiejszą strukturę urbanistyczną miasta. Późniejszy rozwój spowodował inkorporację nowych dzielnic. Rozwój pierwotnie planowy i racjonalny zmienił się ok. roku 1867, po utracie resztek autonomii przez Polskę pod zaborem rosyjskim. Łódź wkroczyła w etap niekontrolowanego wzrostu, po którym pozostała struktura urbanistyczna centrum (tereny przemysłowe przenikające mieszkaniowe). Na terenach obrzeżnych nastąpił jeszcze intensywniejszy rozwój chaotycznej tkanki. Charakterystyczna struktura przestrzenna jest rezultatem braku polityki inkorporacyjnej terenów zewnętrznych (od 1853) i spekulacyjnego parcelowania przedmieść, tuż za granicami administracyjnymi miasta. Do 1915 roku, tuż za północną granicą istniały Bałuty – największa europejska wieś (100 000 mieszkańców) zbudowane jako drewniane miasto bez regulacji prawnych (drewniane domy osiągały wysokość 5 kondygnacji). Rezultatem była większa gęstość przestrzenna przedmieść niż centrum miasta.

Przedmieścia powstawały przede wszystkim w wyniku przekształcania już istniejących form osadniczych (ponad 60 zróżnicowanych typologicznie jednostek osadniczych). Różnorodne aspekty od morfologicznych, społeczno-ekonomicznych po kulturowe miały wpływ na ich strukturę. Te niezależne organizmy zostały później włączone w strukturę miasta. Tereny zewnętrzne były miejscem osiedlania się uboższej ludności, lub tych, których wykluczano z przestrzeni centrum (jak Żydów pod rządami Rosji) Każdy mógł tu budować i żyć. Domy powstawały na środku pól, przy ścieżkach przekształconych w drogi. Przebieg ulic wytyczał układ pól, czasem

estates of the post-war period to contemporary gated communities built by private developers. The existence of numerous rivers and streams, which moved textile factories and caused the location of the industry in this particular place, stood behind the reason of the emergence of the industrial Łódź.

After the settlement of the New Town and a settlement Lodka (1825), what started to form the contemporary urban pattern, the authorities planned new districts and integrated new areas into the city limits. But the at first rational and protective planning changed about 1867, when Poland lost the last remains of autonomy and self-government. Łódź went into a period of uncontrolled growth, which left the city with mixed uses (industry mixed with housing) in its center. On the outskirts the processes were even more disastrous. Rigid street pattern in the city core, the lack of regular incorporation policy since 1853 and undergoing uncontrolled speculative parceling in the suburbs, just outside the city's municipal border have led to specific land use patterns. And till 1915, behind the north city border, existed the largest European village – a suburb with 100 000 inhabitants, named Bałuty – built as a wooden town (the timber houses extended even to five stories) without any building code regulations. In effect the outskirts got much tighter urban structure as downtown areas.

The suburbs of Łódź developed mostly through the transformation of existing settlement forms. Inside contemporary city proper there were 60 different types of developments. The settlement patterns were very dense, diversified because of the morphology, socio-economic, ethnic and other aspects. The subsequent incorporations included in the city area suburban organisms which till then where independent structures. The suburbs became the place of choice for living for the most impoverished, and otherwise excluded people (as the Jews population under Russian laws). Everybody could build and live here. The houses were built in the middle of fields, along field paths which later became roads. The route of the streets was an effect of the layout of manor or peasant's fields, sometimes escaped from the imagination of the builders, who named the streets after themselves. Such developed street network was dense, with streets often ending at the end of the property without connection with others. Many of the streets ended just at the city proper. The greenery de-

wnikał on z wyobraźni budowniczych, którzy nazywali ulice własnym nazwiskiem. Sieć drożna była gęsta, ale ulice często kończyły się ślepo na granicach administracyjnych. Brak zieleni i chodników oraz oświetlenia oraz mała szerokość i długie płoty charakteryzowały krajobraz tych terenów.

Pozostałości tych struktur istnieją do dziś, mimo zastępowania tej zabudowy po II wojnie światowej przez osiedla z prefabrykatów. Osiedla wielkości niewielkich miast zdominowały krajobraz przedmieść szczególnie w latach 1960. i 70. Obecnie te zasoby mieszkaniowe stanowią ponad 80% wszystkich mieszkań.

Od późnych lat osiemdziesiątych pojawiła się silniejsza tendencja do budowy domów jednorodzinnych i szeregowych i postępująca parcelacja terenów wolnych w granicach miasta.

Od 1989 roku, razem z upadkiem przemysłu włókienniczego zmniejsza się liczba ludności. Ale obszar miasta powiększony dwukrotnie w 1945 został ponownie powiększony w 1988 roku. Centrum miasta pozostaje do pewnego stopnia niezmiennym, ale tereny przedmiejskie poddawane są intensywnej urbanizacji. Obecnie ideą odnowy miasta jest projekt tzw. Nowego Centrum. Projekt rewitalizacji obejmuje ponad 90 hektarów zaniedbanych terenów na zachodzie z centralnym obszarem zagłębionego w ziemi dworca Łódź Fabryczna i planami budowy szybkiego połączenia kolejowego. W ostatnim okresie rozpoczęto projekt „Zielonego Polesia”, który stanowi nowego podejście do zielonych terenów centrum miasta. Głównym założeniem jest tworzenie tzw. „parków kieszonek” i ulic uspokojonego ruchu (w Łodzi nazywanych woonefami). Taka wizja ma prowadzić do powstania dzielnicy o przestrzeni zachęcającej do zamieszkania.⁶ W tych planach miasta podejście do otwartych terenów miejskich jest do pewnego stopnia niedookreślone.

W planowaniu urbanistycznym miasta można wyróżnić trzy okresy o podobnym sposobie kształtowania przestrzeni. Pierwszy trwał od roku 1821 do 1869 i sformował historyczne centrum miasta łączące się stopniowo z nowo planowanymi dzielnicami. Drugi okres to niekontrolowana spekulacja budowlana (z efektem wymieszania funkcji przemysłowej i mieszkaniowej w centrum, ale również powstanie linii kolejowej i wizjonerskiego planu kanalizacji sanitarnej W. H. Lindley’a obejmującego cały ówczesny obszar miasta i dzisiejsze przedmieścia. Od 1917 roku ponownie nastąpił okres systematycznego tworzenia planów urbanistycznych. W tym ostatnim okresie planiści zainteresowali się terenami obrzeżnymi. Ale dopiero w 1994 roku w planie miejscowym dla Lasu Łągiewnickiego (lasu miejskiego i jego otuliny) możemy odnaleźć nowe podejście oparte na zasadach zrównoważonego rozwoju z wyraźnymi, klarownymi zapisami planistycznymi. Ale plan dotyczył tylko stosunkowo niewielkiego obszaru miasta i podobne zasady nigdy nie zostały wprowadzone dla innych terenów. Wcześniej plany dotyczące przedmieść prezentowały bardziej konwencjonalne

prived streets were relatively narrow and sided with long hoardings, not lighted, nor paved.

Such conditions remain in some places till today, even if wooden structures got replaced through mass housing estates after the II World War. The gradual implementation of prefabricated housing estates brought characteristic change in the landscape of the suburbs. Especially the period of late 1960s and 1970s was overshadowed by the building processes of large panel prefabricated estates of the size of small cities. Nowadays mass housing in Lodz comprise over 80% of the total number of flats.

Since the late 1980 one can notice a stronger tendency to abandon the prefabricated mass housing in favor of row-, or one-family houses. What follows is massive parceling of rural areas within the limits of the city or next to it.

From 1989, with the decline of textile industry the population in Łódź started to shrink slowly but continuously. But the city proper doubled after 1945 and again significantly in 1988 even as population number dropped. The city center remains to a degree unchanged but the suburban areas shows the typical symptoms of urban sprawl. The main idea of redevelopment in the city is the so called New City Center. A huge revitalization project in the western part of the city which base on the idea of a covered main train station, a rapid train connection and a new redevelopment of a neglected over 90 ha area of the city. Lately the city started a project called “Green Polesie” which uses a completely new approach to the green areas in the city center. The main idea base on the implementation of as many as possible so called pocket parks and user friendly streets. Such vision makes from the neighbourhood a potentially desirable place to live.⁶ The outskirts in this plans remain something inconclusive.

In planning of Łódź one can establish three periods with similar character of planning initiatives. First started in 1821 and ends in 1860 and formed the historical center of the city connecting gradually new planned districts of the city. The second was based on uncontrolled building speculation (with the result of mixed industrial and housing uses in the city center) but also with the establishing of the railroad and the foreseeing W. H. Lindley’s plan for sewage system for the whole area of the city together with nowadays outskirts. From 1917 again we have a period of systematic master plans and regulations for the city. In this last period the outskirts of contemporary city became of interest for the planners. But first in 1994 in a master plan for Las Łągiewnicki (the city forest and its surrounding) we can find new ideas based on sustainability with strict, restricted rules about the usage of space. But this plan dealt only with a small area, and its rules were never implemented for the whole city proper. Before, the plans dealt with the outskirts in more conventional ways. Only the plan from 1977 shows the city in the context of the region, others were strictly bound to the city limits. First plans preferred rather concentric growth, with the later which included a more range pattern, coming from ‘natural’ urban development. Some discussion formed around which areas of the city should

podejście. Tylko plan zagospodarowania przestrzennego z 1977 roku pokazywał miasto w kontekście najbliższego otoczenia, inne ograniczały się ściśle do granic administracyjnych. Pierwsze plany po 1917 roku preferowały wzrost koncentryczny, późniejsze uwzględniały dotychczasowy „naturalny” rozwój terenów zurbanizowanych. Dyskusja wokół planów dotyczyła tematu, które tereny należy poddawać urbanizacji, gdyż po inkorporacjach ogromne obszary miasta były terenami wiejskimi. Przeciwnostawne tendencje do koncentrowania i rozpraszania zabudowy widoczne są w kolejnych planach studiów zagospodarowania przestrzennego. Studium uwarunkowań i kierunków rozwoju zagospodarowania przestrzennego z roku 2010 pozwala budować wszędzie, nowe z 2018 jest restrykcyjne i stara się kontrolować procesy rozlewania zabudowy a koncentruje ją w centrum i jego bezpośrednim otoczeniu.⁷

Tereny zielone zostały potraktowane systemowo dopiero w późnych latach 1970.. Odmienne podejście do tych terenów widoczne jest w studium z 1993 roku. Tu historyczne parki połączone z zielenią dolin rzecznych tworzą krąg, nazwany „kręgiem dziedzictwa kulturowego”. Najważniejsze dla rozwoju miasta rzeki Łódka i Jasień stały się, choć częściowo osiami kompozycji urbanistycznej łączącej historyczne parki miejskie. Ale ten całościowy system widoczny na mapie nie jest tak oczywisty w rzeczywistości przestrzennej. Niektóre połączenia funkcjonalne w ogóle nie istnieją. Idea kręgu powstała z konieczności stworzenia ekologicznego systemu przewietrzania miasta, gdyż dla miasta o tak gęstej strukturze tkanki miejskiej w centrum szczególnie istotne stworzenie jest możliwości cyrkulacji powietrza.

Przyjęte założenie wprowadziło w tym planie z 1993 roku „korytarze ekologiczne” potrzebne do stworzenia ciągów zieleni, ale plan pozostał na papierze. Sam Krąg był zbyt rozległy by służył pieszym, nie planowano zaś ścieżek rowerowych a władze miejskie skoncentrowały się na działaniach punktowych nie holistycznych. (Taka sytuacja trwa do dziś, il. 5-6) Sama idea nie polepszyła sposobu podejścia do zieleni miejskiej, nie stworzono systemu ani nie poprawiono mikroklimatu i warunków życia. Idea „Kręgu tożsamości kulturowej” opartego na terenach zielonych została szybko porzucona i kompletnie nie zafunkcjonowała w świadomości mieszkańców miasta.

Początek 21. wieku przyniósł pomysł stworzenia Błękitno-Zielonej Sieci (wprowadzony do planu z 2010 roku) który wykorzystując dawną ideę kręgu dziedzictwa rozszerzył ją o kolejne doliny rzeczne. Pierwszym działaniem była częściowa denaturalizacja doliny rzeki Cokołówki, wprowadzająca na korycie szereg zbiorników retencyjnych. Projekt ma charakter ekohydrologiczny i ma połączyć miasto z terenami zewnętrznymi (szczególnie kompleksami leśnymi) by usprawnić funkcjonalność miasta jako ekosystemu. Celem jest uzyskanie komfortu klimatycznego i kulturowego użytkowania terenów obrzeżnych miasta oraz całego regionu.⁸ Rzeczywistość pokazuje jednak

undergo urbanization. Because of the enormous incorporations of land in 1945 and in the 1988 large areas in the city proper have still rural character. The two opposite tendencies of concentrated and dispersed growth are visible in the last master plans for the city. One, from 2010, allows to built everywhere, the new prepared one (2018) is restrictive and tries to control the urban sprawl and concentrate on the city center and the neighbouring areas.⁷ Generally the green areas in the urban plans were connected in a system first in the late 1970.

A different approach was visible in the 1993 plan. In this master plan the historical parks connected with the river valleys were formed in a ring, an idea of a so called ‘green cultural identity circle’. The valleys of Łódka and Jasień – these two most important rivers for the industrial pedigree of the city – became, only partly on purpose, the urban composition axis connected to historic park layouts. But in the city space the whole greenery system so clearly seen on the map, is not so obvious. Some functional connections are not even established. The idea of the heritage circle came from the necessity to form an ecological supporting air system. In the city with such tight urban block structure as in the center part there is especially important to enable the air circulation within the core of the city.

The idea implemented in the 1993 Spatial Development Plan established a pattern of “ecological corridors” which needed an opening of passages with a well defined urban policy to create a functioning ecological system of the city. But the plan remained on the paper. The scale of the ring was too big for pedestrians, nobody thought about bicycle ways and the authorities concentrated not on a holistic approach but on small scale punctual activities in the single parks or other elements of the system. (So is the situation also now, il. 5, 6). The idea do not improved the whole situation of the environmental greenery system in the city space – and so do not improved the microclimate and the life conditions in the city. The attempt to redefine the image of the city undertaken in the early 1990., based on the “cultural identity areas” building a ring, circle around the city core was quickly abandoned and completely lost in the common consciousness of the city inhabitants.

The beginning of the new 21. century brought a new idea of a Blue-Green Network (implemented in the newest Development Plan of the City of Łódź from 2010) which widen the old cultural identity ring with new “ecological circles” of other river valleys. The first stage of the Blue-Green Network is the renaturation of the Sokolowka River based on several new catchments to be build along the riverbed. The idea of the project is based on the ecohydrology and is meant to connect the city of Lodz with neighbouring areas (especially surrounding forests) in the aim to improve the functionality of the city as the ecosystem which secure the multilayered climatic and cultural comfort of the use of urban space of the outskirts of the city and the region.⁸ But the harsh reality shows complete inconsistency in spatial policies between the city of Łódź and the communities around it. The city tries to preserve free green areas, but the urbanized spaces of communities around, enclose the city tightly reaching

na kompletną niespójność polityki przestrzennej Łodzi i sąsiednich gmin. Gdy miasto usiłuje zachować niezabudowane tereny otwarte, okoliczne gminy zabudowują je do samych granic administracyjnych. Projekt Błękitno-Zielonej Sieci także przestał być realizowany. Ostatnio ogłoszono zaś, iż Łódź będzie gospodarzem Ogrodniczego EXPO w 2024 roku.

“Zielone miasto” – dobre intencje i prawdziwe działania

David Owen, publicysta *New Yorker’a*, sformułował pozornie prowokacyjną tezę, że geście zabudowany Manhattan jest bardziej „zielonym miastem” od rezydencjonalnego przedmieścia. Dzieje się tak bowiem za sprawą bliskości przestrzennej mieszkańców półwyspu i ich relatywnie niewielkiej emisji zanieczyszczeń (mierzonej) na pojedynczego mieszkańca.⁹ I w rozumieniu zrównoważonego rozwoju jest to prawda, nawet jeżeli przestrzeń nie jest zielona, z ciasno zabudowana i przeludniona. Przeciwnie to marzenie o zielonym przedmieściu, rozumianym jako pseudo-wiejskie, idylliczne schronienie od życia miejskiego i jego uciążliwości, jest błędne. Powstawanie przedmieść jako jednorodnych jednostek mieszkaniowych pozbawionych miejsc pracy i usług zaowocowało zależnością od samochodu i tworzeniem monotonnej pozornie miejskiej przestrzeni. Howardiańska teoria miasta-ogrodu stała się siłą ale i słabością takiej tkanki miejskiej. Intensywna urbanizacja terenów przedmiejskich przynosi dramatyczne zmiany w kulturowym i naturalnym krajobrazie. I wielkie trudności w tworzeniu systemowych rozwiązań dla terenów zielonych. Współcześni badacze przestrzeni mówią o „kieszonkowym” sposobie prowadzenia życia w mieście – rozgrywa się ono na fragmentach terytorium miasta; takie fragmenty pozostają bez powiązania przestrzennego. Thomas Sieverts nazywa taką formę miasta „zurbanizowanym krajobrazem” lub „skrajobrazowanym miastem”.¹⁰ I taka przestrzeń o pozornie przyrodniczym charakterze stanowi największe niebezpieczeństwo dla rozumienia i funkcjonowania prawdziwego zielonego miasta.

Już w 1999 roku, z nieco innej niż urbanistyczna perspektywy, ale przy próbie pokazania rozwiązań zrównoważonych w różnych obszarach życia, autorzy książki „Natural Capitalism. The Next Industrial Revolution” twierdzili: “Czasem podejście do pojedynczego problemu, pojedyncze rozwiązanie działa, ale często (...) optymalizacja jednego elementu wyjątego z całości powoduje załamanie działania systemu. Ukryte powiązania, które nie zostały rozpoznane i przekształcone w korzyść mogą prowadzić do porażki”.¹¹

Takie całościowe podejście jest niezbędne dla wszystkich prób rozwiązywania problemów miejskich terenów zielonych. I nie może się udać jeśli miasto nie będzie traktowane jako całość, tak centrum, jak i peryferie. Tereny obrzeżne są istotne jako ogniwo łączące centrum z jego sąsiedztwem. Te tereny stanowią zaplecze dla komfortu klimatycznego całego miasta. Zrozumienie roli

to the border. But the Blue-Green Network plan has been also recently abandoned.

Lately it has been announced that Łódź should be a host of the Horticultural Expo in 2024.

‘Green city’ – a contradiction between good intentions and real action

David Owen, a staff writer for the *New Yorker*, advances an seemingly provocative argument that a dense city as Manhattan is more a ‘green city’ than a residential suburb. Mostly because of the closeness of the inhabitants and their relatively small ecological footprint.⁹ And in the sustainable sense its true even then the space of the city looks not green at all, is tightly built and overcrowded. On the contrary the dream of the green suburb, understood as a place of the semi-rural, idyllic retreat from the city and its inconveniences is wrong. The rise of suburbs as homogenous housing estates deprived of work places and services resulted in complete dependence on cars and in the creation of monotonous semi-urban space. At the same time the combination of the city and village charm, postulated not only in Howardian garden-city theory, became the strength but also the weakness of this particular fragment of the city fabric. The intensive urbanization of these areas brings the most dramatic changes in cultural and natural landscape. And enormous difficulties in the establishment of functioning systems of green areas.

Contemporary space analysts describe a kind of “pocketization” of present urban life – the everyday life plays in fragments of urban space; these fragments are not linked together in a whole. Thomas Sieverts calls such city form ‘an urbanized landscape’ or ‘landscaped city’.¹⁰ And such kind of space with a seemingly green character creates the greatest danger to the understanding and functioning of a real green city.

Already in 1999 using a different kind of perspective from an urban planner, but trying to show the examples of implementation of sustainable solutions in various fields of life, the authors of a groundbreaking book “Natural Capitalism. The Next Industrial Revolution” wrote: ‘Sometimes single-problem, single-solution approaches do work, but often, (...), optimizing one element in isolation pessimizes the entire system. Hidden connections that have not been recognized and turned to advantage will eventually tend to create disadvantage’.¹¹

Such holistic approach is necessary for all attempts in solving the problems of the green areas in a city. But it can not be solved when we are not looking at the city as a whole – the center and periphery. The fringe areas are the important link between the center and its neighbourhood. The areas are necessary in the establishing of climatic comfort for the entire city organism. To understand that the outskirts, which build a circle around the core, are an important part of the urban system, seem to implicate the right spatial relations in urban planning. It is not so the problem of law regulations as of the implementation of environmental awareness in all participants of planning process. Such implementation into the planning practice is not so easy because it requires a real interdisciplinary approach. More, a clear vision of implemented changes

terenów obrzeżnych w systemie umożliwia stosowanie właściwych relacji przestrzennych w procesie planowania. I nie jest to tyle problem prawny, co problem świadomości ekologicznej uczestników procesu planistycznego. Taka implementacja w praktykę urbanistyczną wymaga również interdyscyplinarnego podejścia. Więcej, jasne wyobrażenie wprowadzanych zmian jest niezbędne w powiązaniu, z perspektywą długoterminową, i brakiem dążenia do osiągnięcia chwilowych korzyści, a architekci i urbaniści muszą wciąż na nowo uczyć się jak rozumieć wzajemne relacje pomiędzy sferą społeczno-ekonomiczną i środowiskiem naturalnym w kreatywnym procesie planowania. Cechy indywidualne struktur urbanistycznych wpływają na charakterystykę poszczególnych struktur miejskich. Wiedza o tych indywidualnych właściwościach jest niezbędna dla uzyskania właściwych rozwiązań, ponieważ w rozwoju zrównoważonym nie istnieją rozwiązania normatywne, a są jedynie indywidualne przypadki.¹² I najważniejszym osiągnięciem jest uzyskanie świadomości, że prawdziwe „zielone miasto” to nie to o krajobrazie sielankowych terenów wiejskich, lecz to, które spełnia wymagania ekologiczne w dłuższej perspektywie – miasto zwarte i nie tak optycznie „zielone”.

PRZYPISY

- ¹ Braungart M., McDonough W., *Cradle to Cradle. Remaking the Way We Make Things*, Vintage Books, London, 2009, s. 84 – 85
- ² Jacobs J., *The Death and Life of Great American Cities*, Penguin Books, London 1994, s. 139, 271 – 283
- ³ Ibid., s. 121
- ⁴ Ibid., np. s. 121, 139 etc.
- ⁵ Ta część artykułu bazuje na badaniach własnych autorki prowadzonych od 1987 roku
- ⁶ Plany dla dzielnicy poddawane są obecnie konsultacjom społecznym <http://www.mpu.lodz.pl/> [Accessed: 25.05.2018]
- ⁷ Master plans for Łódź from 2002, 2010 and 2018; <http://www.mpu.lodz.pl/page/index.php?str=23> [Accessed: 25.05.2018]
- ⁸ *Blekitno-zielona Sieć / Blue-Green Network*, <http://switchlodz.wordpress.com/> [Accessed: 12.06.2104]; *Small retention – Program for Lodz 2007*, <http://bip.uml.lodz.pl/index.php?str=1647> [Accessed: 20.02.2011]
- ⁹ Owen D., *Green Metropolis. What the City Can Teach the Country About True Sustainability*, Audiobook, MP3-CD unabridged, Tantor Media, Inc. 2009
- ¹⁰ Sieverts T., *Zwischenstadt: Zwischen Ort und Welt, Raum und Zeit, Stadt und Land*. BirkhäuserVerlag AG, Basel 2008
- ¹¹ Hawken P., Lovins A. B., Lovins L. H., *Natural Capitalism: The Next Industrial Revolution*, Earthscan, London 2010, s.
- ¹² Takie podejście uzasadniają badania prowadzone przez K.S.Shrader-Frechette i E.D.McCoya pokazujące potrzebę rozwiązań indywidualnych w prawdziwie zrównoważonym projektowaniu, Shrader-Frechette K.S., McCoy E.D., *Method in Ecology: Strategies for Conservation*, Cambridge University Press, Cambridge 1993

BIBLIOGRAFIA

- [1] *Blekitno-zielona Sieć / Blue-Green Network*, <http://switchlodz.wordpress.com/> [Accessed: 12.06.2104]
- [2] Braungart M., McDonough W., *Cradle to Cradle. Remaking the Way We Make Things*, Vintage Books, London, 2009
- [3] Jacobs J., *The Death and Life of Great American Cities*, Penguin Books, London 1994 (first edition 1961)
- [4] Hawken P., Lovins A. B., Lovins L. H., *Natural Capitalism: The Next Industrial Revolution*, Earthscan, London 2010
- [5] Master plans for Łódź from the years 2002, 2010 and 2018, <http://www.mpu.lodz.pl/page/index.php?str=23> [Accessed: 25.05.2018]
- [6] Owen D., *Green Metropolis. What the City Can Teach the Country About True Sustainability*, Audiobook, MP3-CD unabridged, read by P. Lawlor, Tantor Media, Inc. 2009
- [7] Shrader-Frechette K.S., McCoy E.D., *Method in Ecology: Strategies for Conservation*, Cambridge University Press, Cambridge 1993
- [8] Sieverts T., *Zwischenstadt: Zwischen Ort und Welt, Raum und Zeit, Stadt und Land*. BirkhäuserVerlag AG, Basel 2008
- [9] *Small retention – Program for Lodz 2007*, <http://bip.uml.lodz.pl/index.php?str=1647> [Accessed: 20.02.2011]

is necessary together with long-term attitude and not a tendency to achieve temporary profits. How to understand such relationship between all possible implications of the socio-economical and environmental spheres and the ‘creative planning process’ the architects and urban planners have to learn constantly afresh. The individual features of urban structures influence the characteristic of particular urban ecosystems. The knowledge of these individual traits is necessary for the right solutions because there are no norm but only individual cases.¹² And the most important truth is that a real ‘green city’ is not the one with the look of a pristine countryside but the one which meets the environmental goals in a broader perspective, so a dense and not so ‘green’ one.

ENDNOTES

- ¹ Braungart M., McDonough W., *Cradle to Cradle. Remaking the Way We Make Things*, Vintage Books, London, 2009, p. 84 – 85
- ² Jacobs J., *The Death and Life of Great American Cities*, Penguin Books, London 1994, p. 139, 271 – 283
- ³ Ibid., p. 121
- ⁴ Ibid., e.g. p. 121, 139 etc.
- ⁵ This part of the article is based on the own research of the author conducted since 1987
- ⁶ Plans for the district are now in public viewing. <http://www.mpu.lodz.pl/> [Accessed: 25.05.2018]
- ⁷ Master plans for Łódź from 2002, 2010 and 2018; <http://www.mpu.lodz.pl/page/index.php?str=23> [Accessed: 25.05.2018]
- ⁸ *Blekitno-zielona Sieć / Blue-Green Network*, <http://switchlodz.wordpress.com/> [Accessed: 12.06.2104]; *Small retention – Program for Lodz 2007*, <http://bip.uml.lodz.pl/index.php?str=1647> [Accessed: 20.02.2011]
- ⁹ Owen D., *Green Metropolis. What the City Can Teach the Country About True Sustainability*, Audiobook, MP3-CD unabridged, Tantor Media, Inc. 2009
- ¹⁰ Sieverts T., *Zwischenstadt: Zwischen Ort und Welt, Raum und Zeit, Stadt und Land*. BirkhäuserVerlag AG, Basel 2008
- ¹¹ Hawken P., Lovins A. B., Lovins L. H., *Natural Capitalism: The Next Industrial Revolution*, Earthscan, London 2010
- ¹² such approach is justifiable through research undertaken by K.S.Shrader-Frechette and E.D.McCoy showing the necessity of individual solutions to implement really sustainable design, Shrader-Frechette K.S., McCoy E.D., *Method in Ecology: Strategies for Conservation*, Cambridge University Press, Cambridge 1993

BIBLIOGRAFIA

- [1] *Blekitno-zielona Sieć / Blue-Green Network*, <http://switchlodz.wordpress.com/> [Accessed: 12.06.2104]
- [2] Braungart M., McDonough W., *Cradle to Cradle. Remaking the Way We Make Things*, Vintage Books, London, 2009
- [3] Jacobs J., *The Death and Life of Great American Cities*, Penguin Books, London 1994 (first edition 1961)
- [4] Hawken P., Lovins A. B., Lovins L. H., *Natural Capitalism: The Next Industrial Revolution*, Earthscan, London 2010
- [5] Master plans for Łódź from the years 2002, 2010 and 2018, <http://www.mpu.lodz.pl/page/index.php?str=23> [Accessed: 25.05.2018]
- [6] Owen D., *Green Metropolis. What the City Can Teach the Country About True Sustainability*, Audiobook, MP3-CD unabridged, read by P. Lawlor, Tantor Media, Inc. 2009
- [7] Shrader-Frechette K.S., McCoy E.D., *Method in Ecology: Strategies for Conservation*, Cambridge University Press, Cambridge 1993
- [8] Sieverts T., *Zwischenstadt: Zwischen Ort und Welt, Raum und Zeit, Stadt und Land*. BirkhäuserVerlag AG, Basel 2008
- [9] *Small retention – Program for Lodz 2007*, <http://bip.uml.lodz.pl/index.php?str=1647> [Accessed: 20.02.2011]